

et prof. Van
ngaant?

aansluiting is
rt zich hoog-
mene. Prak-
ert de „rech-
g haar gang.
argetelijk zijn,
ons, aan het

elen, die den-
muletje gaat,
n door veler-
len in de ge-
staande geva-
vaardigen de
heden tot een
king uit den
volkomen in-
k geschiedenis

DER WAAL.

INSLEVEN

uis

en niet in zijn
1 Sam. 8 : 3a.

van de zonen
wandelde met
lesterambt en
in den Heere
and uit het
toen hij oud
f wandelde in

gevonden, als
ging van hun
in de wegen
ij mogen niet
in de zonden
erde dan God
iel deden zon-
minder, om-
g zijnde, had
aan te zeggen,
zijn meer dan

en andere op-
n de orde is
t zijn van een
en vader aan
het antwoord
en stellig ook
le menschen!"
uit het feit,
t-godsdienstig
deeren: „Daar
el aan de op-
ng genoeg!";
ouders is niet

m Abia lezen,
ch zijn zonen

bevredigt een

vingtigste eeuw
fantastischen
van weten en
vertoonde zich
telijke malaise
ge strooming,
Europeseche
t"). En deze
gratie" oefe-
„terrein der
de particuliere
ebied verlicht.
der gemeene
aan „de kerk"
antithesestrijd
derzijds „door
menigmaal het

wereld. „Zij is
n in haar ve-
toch gaat de
vergelijkelijke
dloos" aan de
tweeërlei. Er
erd leven, dat
in haar ook
h. 3 : 16) zich
r u". En wat

wandelden niet in zijn wegen, maar zij neigden zich tot de gierigheid en namen geschenken aan en bogen het recht".

Wij vinden dat heel erg voor dien eerwaardigen godsmann. Hoe zouden wij hem gegund hebben, dat zijn zonen waardige navolgers en opvolgers van hun vader waren geweest; wandelende in de wegen des verbonds. Want waarin verblijdt zich een vrome vader meer, dan hierin, dat zijn kinderen zich openbaren als kinderen des Heeren. En wat grieft een vader dieper, dan het goddeloos gedrag zijner eigen kinderen, die moedwillig al zijn onderricht en vermaan in den wind slaan, en straks bij het publiek bekend staan als mannen, die nergens toe deugen, een schande voor den vader, een smaad voor den Heere!

Wat moet er dan ook door Samuëls ziel zijn gegaan, toen hij (nog steeds richter zijnde) de oudsten van Israël tot zich zag komen te Rama en het hem rond-uit zelden: „Uw zonen wandelen niet in uw wegen!" Natuurlijk wist Samuël dat. Het zijn dingen, die maar niet zoo ineens opkomen. En hij heeft er zich over bedroefd; en er den Heere over aangeroepen. Hoe kon het anders! Maar als dan anderen, vreemden in zekeren zin, in kwaliteit van hun ambt, officieel dus, het hem voorhouden: „Uw zonen wandelen niet in uw wegen en kunnen dus niet straks u opvolgen — hoe zal 't zijn vaderhart gepijnigd hebben! Want hij kan het niet tegenspreken en daarom wil hij dat ook niet. Deze onkreukbaar eerlijke richter wil niet het kwade vergoelijken, en als een oneerlijke advocaat het kwade goedpraten.

Alléén vraag niet, wat het hem kost. Wel lezen we dan verder: „Dit woord was kwaad in de oogen van Samuël". Doch dat ziet niet op hetgeen deze oudsten hem van zijn zoons vertellen, maar op hetgeen zij daarop doen volgen: „Zet een koning over ons om ons te richten, gelijk al de volken hebben!" Want hierin kwamen zij den Heere, zijn God te na. Dien ze, met dezen eisch, als Koning verwerpen; hiermee verkozen ze den aanlokkelijken schotel linzenmoes boven hun eerstgeboorterecht en vonden wat de heidenen hadden beter dan wat de Heere in Zijn genade Zijn eigen volk beschikte.

Hoe diep tragisch is dit alles: Aan het einde van zijn lange leven de opvoeding zijner zonen mislukt; en zijn richterschap mislukt; zijn zonen deugen niet en zijn volk deugt niet; beide hebben den Heere verworpen: de zoons verkiezen den Mammon; het volk stoot den Heere van Zijn troon!

En de vraag dringt zich aan ons op: „Wat mag hiervan toch de oorzaak zijn? Hoe is het verklaarbaar, dat zulk een vrome vader zulke ontaarde zonen heeft?"

Laten we echter liever niet trachten, hier de sluitrede te vinden, al neigen we van nature daartoe en probeeren we het vaak.

„Waarvoor had de vrome Hizkia zulk een goddeloos Manasse tot zoon en opvolger?" En het antwoord, dat ik daarop wel eens heb hooren geven, luidt: „Doordat Manasse een kind des ouderdoms was, en dus zijn vader niet in staat was geweest, de noodige aandacht aan zijn opvoeding te schenken".

„Hoe komt het, dat van de beide zoons van Abraham Ismaël goddeloos was en Izaäk godvreezend?" Antwoord: „De moeder van den eerste was een Egyptische slavin, en de moeder des anderen een vrije".

Laat dit zoo zijn (hoewel we geen enkele zekerheid hebben, dat deze antwoorden de juiste zijn). Dan blijven er toch nog talloze gevallen over, waarvoor we geen oplossing weten. Denk aan Kain en Abel; aan Ezau en Jacob; aan dien eenen zoon uit een vroom gezin, die in tegenstelling met zijn broers en zusters

in den dienst des Heeren géén lust heeft; waar een zelfde opvoeding tweemaal resultaat heeft.

En wij zullen niet ons vermeten, en vermoelen het doen des Heeren na te speuren; noch om Hem iets ongerijms toe te schrijven, noch om Hem te rechtvaardigen. Want in beide gevallen zouden wij ons boven God plaatsen.

Hoe hebben en de vrienden van Job en Job zelf gefaald, toen ze zich hieraan waagden. Hoe vergisten zich de discipelen, toen ze het „geval" van den blindgeborene trachtten te verklaren, even zoo goed als toen ze zich gingen bezighouden met hetgeen den „Galileërs" overkwam, wier bloed Pilatus met hun offeranden had gemengd.

Nog eens, wij kunnen en mogen God niet narekenen; en als het anders uitkomt dan wij, steunende op Zijn beloften, verwacht hadden — dan nog zullen wij de hand op den mond leggen en Hem aanbidden, Hem vreezen, Hem gehoorzamen, ook Zijn gebod: „Gij vaders, voedt uw kinderen op in de vrees en vermaning des Heeren"; want: „van alles, wat gehoord is, is het einde van de zaak: Vrees God, en houd Zijn geboden; want dat betaamt allen menschen".

HUISMAN.

LITERATUUR EN KUNST

VAN DOOD EN LEVEN

J. v. Doorne: „Het kind Hans". Baarn, Bosch & Keuning N.V.

Op het eerste gezicht lijkt dit een boek, zooals er vóór den oorlog zoovele geschreven zijn: de biografie van een kind. Maar spoedig bemerkt men, dat er een hemelsbreed verschil is tusschen Bartje, Marijntje, Flipje en hoe ze meer mogen heeten, en het kind Hans.

Allereerst al om den vorm. Vorm en inhoud passen hier wel zeer nauw bij elkaar. Wel vertelt Hans niet zelf zijn leven, wat trouwens zeer onkinderlijk zou zijn, maar wij zien toch alles met Hans' oogen. Dit weerspiegelt zich geheel in den stijl. In het begin is het een aaneenrijging van korte, enkelvoudige zinnen op het vervelende af. De inhoud is vaak onbelangrijk, al zijn de waarnemingen zuiver.

Langzamerhand verdiept zich de stijl, de vorm wordt breder, meer samengesteld. Men proeft er het ouderwordende kind uit, dat samenhang ziet en weet weer te geven. Men moet dit boek eigenlijk na de eerste lezing dadelijk weer ter hand nemen. Dan zal men zien, hoe zuiver dit stijlprocédé is toegepast en wat een psychologisch inzicht en groot inlevingsvermogen er aan ten grondslag liggen.

Maar niet alleen om den vorm verschilt het van zijn soortgenooten. Gaven deze de indrukken weer van de buitenwereld op een min of meer bijzonder kind, dit boek beeldt een geestelijk conflict uit in het zieleleven van een jong kind. En van uit die innerlijke spanning beziet het de wereld om zich heen.

De moderne psychologie heeft bewezen, dat er in de kinderziel zich meer afspeelt dan wij meestal beseffen. Het jonge kind vangt de zelfde indrukken op als de ouderen. Alleen, het kan ze niet zoo verwerken als dezen en, als het ze niet op de een of andere wijze kan afreageeren, wordt het er dikwijls voorgoed door gekneusd.

Het is dan ook niet onnatuurlijk, als Van Doorne zijn Hans gebukt laat gaan onder een zwaren gees-

telijken last. Thuis hoort het kind voortdurend spreken over geestelijke dingen, want vader en moeder en de huisvrienden, ze zitten allen vol met de vraag, of de mensch zomaar Gods beloften geloovig kan aanvaarden, of dat hij moet wachten op de zekerheid van zijn uitverkiezing. En allen gelooven het laatste. En deze beangstigende onzekerheid van de uitverkiezing legt een druk op het gezin. Zou het kind daaraan ontkomen, als de moeder er door naar een zenuw-inrichting wordt gedreven?

Met toenemende spanning teekent de schrijver de angstpsychose, waarin het kind gaat verkeeren, vooral als het, eerst onbegrepen, later in verbijsterende helderheid leert verstaan, dat grootvader zich „verdaan" heeft, om aan die worgende onzekerheid te ontkomen.

Het is een verdienste van dezen roman, dat hij geen ziekelijke geestelijke afwijking beschrijft, maar dat het probleem volkomen serieus genomen wordt. Hans kent zijn vader, gaat met hem wandelen, beziet den watertoren en andere „wonderen" met hem. Hij bewondert zijn vader, die alles kan en zoo veel weet. Kortom, die verhouding is zuiver normaal en het verbaast ons dus niet, dat het kind ook zijn vader neemt, zooals hij is in zijn geloofsonzekerheid. Dat zijn vader daaronder zoo gebukt gaat, doet zijn haat groeien tegen God, die zijn lieven vader zoo doet lijden. Diens probleem wordt ook zijn moeilijkheid, alleen, hij verwerkt deze op kinderlijke manier. Hij daagt zelfs God uit, met roekeloos en noodeloos, maar innerlijk gedwongen, zijn leven te wagen, door op een paal in het water te springen. Welke waarde heeft het leven als het onder moet gaan in een onontkoombaren dood?

Het is een proces van jaren, dat zich hier afspeelt, maar toch vraagt men zich soms af, of dit wel zoo reëel, zoo allesbeheerschend kan worden in de ziel van een kind. Wij weten nog weinig af van de kinderpsychologie en onze herinnering aan zorgeloze jeugd-jaren zegt niet veel; de kunstenaar heeft hier stellig een dieperen, intuïtief kijk op, maar of het werkelijk nog kinderlijk is, dat deze zielsworsteling eindigt in een, vermeende, zonde tegen den Heiligen Geest, lijkt mij de vraag. Wel is de ontwikkelingsgang zuiver geteekend, maar de crisis komt als Hans 12 jaar is; mij lijkt zoowel begin, als eindpunt te laag gesteld.

Hierna zou ik willen verbinden de verhouding tot de moeder. Zij wordt zenuwpatiënt, stellig mede, zoo niet vooral, door de gedrukte, de vertwijfelde stemming soms in haar huis. Haar ziekte, haar weg-zijn-uit-huis drukken natuurlijk op Hans, maar als zij terug komt, herkent hij haar nauwelijks. Zij is niet alleen lichamelijk, maar geestelijk beter geworden. In het gezicht heeft zij God leeren liefhebben om Zijn verkiezende liefde. De blijdschap van het geloof heeft haar angst verdreven en zij getuigt daarvan. En toch maakt dit juist heelmaal geen indruk op Hans. Hij beleeft het probleem van den vader en wordt blijkbaar niet-gersakt door de oplossing ervan door moeder. Het is een vreemde, een ietwat zonderlinge catechisatie-meester, die Hans van zijn last weet te ontdoen. Deze geringe invloed van de moeder lijkt mij een zwakke plek in dezen overigens zoo sterken roman. Een kind, dat zóó gevoelig is voor geestelijke sfeer, zooals uit tal van plaatsen en situaties in den roman blijkt, zal toch niet onberoerd den grooten geestelijken ommekeer in zijn moeder meemaken!

Het slot van het boek past geheel in dit verhaal van directe beleving. Op zijn gebed komt de Heere Jezus tot hem en neemt zijn druk weg. Dan pas kan

ringe zaak mag gebruiken) werd bereikt bij de kwestie of de dienaar bij den doop het woord *amen* moest uitspreken of niet".

Aan het zinloze geredekavel over deze futiele kwesties is evenwel een eind gekomen.

„Al deze dwaasbeden zijn thans door het massagraf der uitgebrande kwesties opgeslokt, en nauwelijks wordt het opschrift op dit graf door den haastigen pelgrim gelezen. De belangstelling voor deze problemen ligt ook in het graf".

En wanneer men vraagt hoe dit mogelijk was — dan ligt het antwoord gereed — „Dat heeft de groote hervormer „Tijd" gedaan, want nog altijd is 't spreekwoord waarachtig, dat de tijden veranderen, en wij menschen met de tijden muteeren".

Heel dat onwezenlijke geharrewar van voor den oorlog werd verteerd door het feit, dat onze „tijd" de ontzaglijke vraag van stil blijven staan of vooruitgang, van conservatisme of progressiviteit aan de orde heeft gesteld.

„De kerk heeft niet meer te kiezen aangaande het thema van haar denken, ze heeft alleen de keuze: voortgaan of verwerpen, toegeven of verslaan, mis-schienen mag ik zeggen: leiden of geleid worden" (11).

En met het oog op deze centrale, brandende vraag zeggen nu de jongeren met alle kracht en een nieuw pathos: wij zijn de mannen van den vooruitgang, wij verlangen naar en worstelen om de ontwikkeling, de progressie van het gereformeerde leven.

C. VEENHOF.

5) De Ref., 1e Jaarg., No. 10, 3 Dec. 1920.

6) Idem.

7) De Ref., 1e Jaarg., No. 8, 19 Nov. 1920.

8) De Ref., 1e Jaarg., No. 10, 3 Dec. 1920.

10) De Ref., 1e Jaarg., No. 11, 10 Dec. 1920.

11) De Ref., 1e Jaarg., No. 7, 12 Nov. 1920.

bij dit gekwelde kind de ware levensblijheid weer loskomen. Want deze is er geweest. Aan het einde van het eerste hoofdstuk, toen zijn vader hem naar bed droeg, zei Hans: „Ik ben blij, vader“. En aan het slot, als er een eind gekomen is aan zijn toberrij, getuigt hij: „Ik ben zo blij dat ik leven mag“.

Op zeer bijzondere wijze brengt Van Doorne ons in aanraking met menschen, gekneld in banden van den dood, daar de angst der hel hun alle troost doet missen. De directe methode van zijn stijlprocédé laat hen zien als levende menschen, zonder eenig gemoraliseer.

Van Doorne, de dichter, heeft hiermee zijn reputatie als prozalist voorgoed vastgelegd. Evenals zijn eerste roman: „Brieven aan mijn moeder“, geschreven onder pseudoniem, is het verhaal van binnen uit geschreven; het is echter nog directer, concreter van vorm. Hier is een christen-romanschrijver aan het woord, die wat te zeggen heeft, omdat hij schrijft van uit de zekerheid van het geloof.

H. S.

AAN EEN JONGEREN TIJDGENOOT, No. 55

Hoe moeilijk het is, God als „eenvoudige“ te erkennen

Amice,

Alle bidden heeft zijn eigen moeilijkheid. Tenminste, zoolang wij probeeren „orthodox“ te bidden. Want de ongeleerde, die, naar het hem verleende recht, vrijmoedig bidt, wordt niet in éénen omgetooverd in een man van ijzeren logica. De geleerde trouwens gelukkig evenmin.

Van elken bidder geldt het, dat zijn taal blijft worstelen met eenzelfde moeilijkheid, als waarmee van alle eeuwen af ook theologie, dogmatiek, wetenschap heeft te vechten: hoe men van God, dat Handelende Subject, dat volkomen Eén is, en eenvoudig, en altijd „anders“ is dan wij, een praedicaat, een „gezegde“, zal durven uitspreken, dat, hoewel uit onze taal genomen, past op Hem als dit „Eenvoudig“ Subject. Wat geen duizend preeken vermogen, dat zal ook het gebed niet kunnen tot stand brengen: zuivere praedicering bij het Eene Subject, den eenen „Hij“, van wien wij spreken, dien wij ook aanspreken: God. Want wij zijn niet „eenvoudig“. Wij krijgen dan ook les in logica: en dat is dan altijd een lange cursus, die nooit afloopt.

In de schikking van zijn woorden, in de opeenvolging van zijn gedachten zijn er bij den bidder dan ook altijd sprongen, lacunes, gápingen: hij komt er niet onder uit. Als hij er maar „in“ komt, als hij maar bij Hem komt.

Er is de schijnbare, en ook wel werkelijke tegenstrijdigheid vaak, bijvoorbeeld in de beelden, die hij kiest op den kruisweg van zijn vermoelde gedachten.

Maar zullen we daarom klagen?

Nee,

Want wanneer in ons de Geest bidt met „onuitsprekelijke zuchtigen“, dan lost zich het aan onze onmacht te wijten logisch conflict, welks pijn wij met alle menschen, en met het wetenschappelijk college in de logica deelen, toch weer op in een tasten van de handen des geloofs naar God, die, hetgeen die arme kleine spreker niet heeft kunnen „samenvoegen“, toch van Zijn kant reeds van overoude tijden in zichzelf verbonden heeft; dan tast de in tegenstrijdigheden verwarde geest naar de wonderen-van-harmonie, coinciderend in de openbaring Gods. Dan strekt „de dwaasheid“ des gebeds soms onbewust zich uit naar wat Paulus noemt: de dwaasheid der prediking (1 Cor. 2).

En kijkt, dan is meteen alles al weer goed: het gebed heeft zich op het gebed laten terugwerpen; de aspiratie op de inspiratie; van beneden gene, van boven déze.

En zóó wordt ook weer in het bidden het dwaze der menschen het wijze van God.

Let maar eens op den bidder van Psalm 42.

Kom tot dit gebed met uw hooggeprezen nuchterheid, en ontleed het in zijn beeldsprak naar de regelen der denkkunst, en ge vindt aanstonds de wórsteling met de taal, de vechtpartij-met-zichzelf: hij kent God, maar het praedicaat, het gezéde, dat op God zou passen, hoe moet dát rijmen? God is zijn God, zijn Petra, zijn Steenrots, de Rock of Ages, utroopteekel! Maar het praedicaat? Hij durft het haast niet zeggen, en toch staat het al op papier: is dat praedicaat vandaag „vergeten“? Heeft God hem vergeten? Zoo ja, waarom? Eil, Eil, lama sabachtani?

Zeg niet, dat die psalm dan zeker niet „geïnspireerd“ is; hij is het van a tot z. Maar zeg juist daarom: de dichter vertelt ons van zijn geschiedenis: hij schrijft ook niet; ik „zeg“ het zoo voor alle eeuwen, maar: ik „wil“ zeggen. Ik wil tot God, mijn Rots, zeggen: waarom hebt Gij mij vergeten? Het „lama“ (waarom?), dat eens Golgotha's nachtelijk donker zal uiteenrijzen, dat wordt hier alvast op aarde geworpen, in een psalm, die naar den Messias wijst, die Hem zelf reeds aanwijst.

„Mijn steenrots“, zoo noemt de man zijn God. En tot dien Steenrots klaagt hij: „waarom vergeet Gij mij?“ Hij is, met zijn „ik wil“ zoo maar midden onder de „gewone menschen“ gaan staan, die ook hun strijd wel kennen.

Steenrots — zóó noemt hij zijn God. De steenrots is voor hem het beeld van de onveranderlijkheid en onverzettelijkheid. En nu moet God ook voor hem de steenrots zijn. — zoo onverzettelijk, en immobiel, als de rotsgevaarten, waartegen de golven beuken.

Toch mag aan den anderen kant, God hem niet „vergeeten“. Er moet, wil hij zeggen, een waarneembare beweging in God zijn. Alleen de mobiele God is zijn redding en troost. Hij moet ook weer zóó beweeglijk zijn als de golven. En, God moet zichzelf naar den bidder toe bewegen, want anders sneert meteen de vraag: waarom?

Tweefriet beeldsprak dus in één zielekreet! De taal is gebroken; maar het besef is één. We zien in dezen bidder een strijd om het vinden van de namen Gods, — een subjectsnaam, en een predicatnaam.

Maar onder dit alles is er toch een grijpen met de „hand“, daar waar het „hoofd“ nog maar tást. De hand, die vat al. Maar het hoofd, — met zijn gedachten, en zijn keus der woorden, dat kan nóg niet samen-vatten. Men noemt zoo iets wel: dis-cursief zijn in het denken. Dis-cursief, hier heen, daar heen: zig-zag. Niet alleen de geleerden hebben met dat dis-cursieve denken te doen, denk ik zoo.

Dat „grijpen“ nu, dat „vatten“, dat cursieve, is dan ook méér dan dat „tastien“, dat „samen-vatten“, dat „dis-cursieve“. Want juist in de samenvoeging van die twee gedachten ligt de zegespraal van het geloof. Dat is geen „logische“ victorie, en geen kentheoretische, en ook geen theo-logische. Nóóit zal iemand hier beneden van God de praedication logisch stellen, samen-stellen. Maar het geloof zegt: ik weet, in wien ik heb geloofd. De Naam blijft staan; en die Naam, die bevat reeds zelf dat Praedicaat, dat Hij, dien ik hier aanspreek, zelf reeds in uitspraak ons gegeven heeft. Namen van God zijn al praedication; het zijn gegeven benoemingsnamen. Steenrots, Rots-der-Eeuwen. Hypostase. Vaste Gramd.

Maar aan de andere zijde heeft de bidder juist daarom behoefte aan dien God, die nooit vergeet, die niet op een afstand blijft, maar die naar ons toekomt, ook in den nacht.

Die twee eigenschappen van den levenden God worden hier tegelijk in Hem gezien, niet door eigenmachtig denken, niet door synthetische filosofie, óf door haar tegendeel, niet door theologische besinning, niet door stoute fantasie, maar door keun geloof, dat de schijnbare eenheid van tegendeelen bij voorbaat en oorspronkelijk overwonnen weet in Hem zelf.

De menselijke worsteling om, zonder hinderlijke „waaroms“, te mogen slagen in het vinden en duidelijk zeggen van de bij God passende praedicaat, verduurt óók in het gebed de eeuwen. Geen gebed komt ze ooit te boven, óf blijft daaronder stilstaan.

Neem die worsteling, die inspanning, weg, en het gebed is opgelost in — een niets.

Gelukkig, wie dit „in-arbeid-zijn“ kent, en de vóór-oordeelen aandurft, óf liever, er niet om heen durft, er niet van af durft, de vóór-oordeelen van het geloof.

Trouwens, bedenken wij wel, waarom volgens onze beelden, de Steenrots soms ons schijnt te vergeten? Omdat Hij ons herinneren wil, dat wij eerst Hem vergeeten. Hij noemt dit opzettelijke (!) schijnbaar-ons-vergeeten dan een kastijding; want we krijgen het daardoor straks te kwaad met alle ding: zoo moeten we weer gaan leeren, dat Hij bij ons hoort, en wij bij Hem. Hij heeft ook daar een naam voor: geestelijke verlatting.

Maar straks zal die kastijding, de paeduse, toch een schoon effect nemen, óók in de herwonnen zuivering van onze taal: dit Subject-Steenrots nam in Jesus Christus zich het praedicaat van „volgen“, „mee-gaan“, aan.

Nu moeten we kiezen of deelen. Gelooven, óf eigenmachtig theologiseeren, of een of ander -isme gaan volgen. God zegt: uw vadersen dronken uit een geestelijke rots, die hen vergezelede (1 Cor. 10:4); wees gij van zulke vadersen een kind.

„Onzin“, zegt daar iemand, „o wee, daar gaat mijn college in de logica: denk dat eens in: een méegaande rots!“

Maar Paulus zegt: ik dacht het wel, dat uw mond zóó zou spreken, gij groote dwaas. Die Steenrots, die was Christus. En deze is nu eenmaal voor het vleesch een ergernis en een dwaasheid; een dwaasheid, speciaal voor Grieksch, die zich den pedanten naam van vaders-van-de-logica hebben aangemeten.

Ik weet maar één naam, die nóg brutaler is: dat is de naam „kérk-váder“.

Die kleine v, dáár zit de zaak op vast. Bij Romulus — die heiden — heette „een“ god naar een door Romulus gebouwd asyl; deus asylaesus. Bij hen, die niet „een pater-noster“ zeggen, maar die daar róepen: „Páter nóster“, is elk door God gebouwd asyl genoemd naar Hém. Naar Hem alleen. Hij zal die eer geen ander geven. Want alle „vaderschap“ zijn naam aan Hém ontleent (Ef. 3:15), dan geldt dit ook van de dusgenaamde „vaders-van-de-kerk“ juist hún „familie“ mag dit nooit vergeten, deus Asylaesus. Hij alleen is ons Asyl, de Rots onze Eeuwen, onze Váder; — en die paradoxen, o neen, we nemen ze niet „op den koop toe“; ze bewijzen alleen maar, hoe wónderbaar God is als Rijke Kooper van ons, arme wurmen.

Met hartelijken groet, als steeds

t.t.
ADOLPHUS VENATOR.

GRONINGER Brieven

Amice frater.

Ik wilde met u nog wat over de wereldpolitiek praten, en wat in het vat zit verzuurt niet, maar de zgn. calvinistische herdenking van des pausen „Rerum Novarum“, zestig jaar geleden verschenen, bracht mij er toe eerst dien tijd van uit de herinneringen mijner jeugd weer eens op te halen.

Gij kent de revolutionaire fantasieën daaromtrent. Diepe ellende, lijdend proletariaat, de arbeider levend in haast ondraaglijke soberheid, zeg liever armoede, het andere deel van het volk, de „rijken“, zwiëgend in overdaad. Hier het paleis, daar de hut. Hier de overdaad, daar het nijpendst gebrek. In het debat tusschen den heer Schaper en ds Krohne, waarvan ik iets wil vertellen, werd de toestand door den eersten redenaar dus geteekend: Wij willen niet, dat de een woont in krotten en de ander in paleizen. De man, die brood bakt en tevens het banket, „ijdt zelf vaak gebrek. De man, die de warme gewaden weeft, loopt zelf met zijn gezin naakt in lompden. Dat willen wij niet. Wij roepen den rijken toe: niet langer zult gij teren van ons bloed en zweet. Wij arbeiden, gij doet niets. Wij hongeren, gij kunt in weelde leven. Wij willen ook leven, genieten, gelukkig zijn. Waarom armoedig te leven te midden van den overvloed?

En het socialisme zou alles goedmaken. Het privaet bezit, dat alle kwaad bracht, zou moeten verdwijnen. Dan had een ieder genoeg en waren allen gelijk, en zou de diefstal en het drankmisbruik verdwijnen. Het socialistisch paradijs werd met de schoonste kleuren geteekend. Een hemel verlangde men niet. „Wij willen het goed hebben hier op aarde“.

Zoo gingen toen voor zestig jaar Domela Nieuwenhuis en zijn vrienden hier op het platteland van Groningen rond. En vonden gretig gehoor bij de landarbeidersbevolking, die door het modernisme van allen godsdienst was vervreemd, en reden genoeg had om over de soberheid van haar bestaan te klagen.

Echter — de tegenstelling, die de socialist teekende, was er op het Groningsch platteland niet. Want ook de burgerij leefde buitengemeen eenvoudig en de boeren hadden het eveneens niet best. Ik bracht mijn jeugd door in een renteniersdorp, maar durf dit wel te zeggen, dat de landarbeider van thans, en de arbeider in de stad niet anders, in veel grooter weelde leeft dan de menschen, die toen teerden op hun renten.

Het is de Engelsche econoom Keynes, die de levenswijze in Europa, ook in ons land van de vorige eeuw, naar waarheid teekende. Wie sparen kon spaarde, maar genoot zelve heel weinig van zijn kapitaal. Het is het huidige geslacht, dat op die spaarzaamheid nog teert en potvertering houdt.

Dit neemt niet weg, dat de landarbeider in zeer sobere verhoudingen leefde, waar nog bij kwam, dat hij gebukt ging onder de dwaasheid: het is „maar“ een arbeider. Vooral dit laatste krenkte het meest. Alle revolutie wordt door de begeerte naar de gelijkheid gedreven.

Het zou dus heelemaal geen verwondering behoeven te baren, als ook de eenvoudige vromen voor de vleitaal van den revolutionair waren bezweken. De weelde van thans weerhoudt immers zelfs de christelijke organisaties niet met de revolutionaire één lijn te trekken? En wie de christelijke vakverenigingspers leest, treft daar menigmaal inzake de arbeidsverhoudingen een taal aan, die niet zoo heel veel verschilt van die van den socialist. Het is wonderlijk maar waar: de ontevredenheid is thans grooter dan toen. De kleinen in ons gewest, die de kinderen waren van de afgescheiden vaders, de mannen der reformatie van 34, bleken door Gods genade bestand tegen de verleiding.

Zooals zij dachten en spraken, zoo sprak ds Krohne, zelve een zeer sober levend man, voor het groot hem vijandig gezind publiek in Urum. Hij durfde den strijd aan tegen den gewieksten revolutionair Schaper. Hij stond als een kloek held te midden van een schare, die slechts met moeite bedwongen werd om hem rustig te doen spreken. Ds Krohne kon dan ook, hoewel hem het laatste woord toekwam, niet meer aan den slag komen. En de heer Schaper ontzag zich niet hem te verwijten, dat hij niet anders durfde te spreken, zóó als hij deed, wijl hij vreesde zijn tractement kwijt te worden, een brutaliteit waartegen de voorzitter met kracht opkwam.

Voor ik op dit leerzaam debat inga, eerst iets over onze godvreezende kleine luyden.

Dat zij het niet gemakkelijk hadden, kan ons duidelijk worden als ik zeg, dat een landarbeider het nauwelijks tot zes gulden per week, heel het jaar door, kon brengen. Hij had dan zijn akkertje voor den verbouw van aardappels. De kinderen wisten nauwelijks wat spek of vleesch was. Dat kwam niet op tafel. De stampot met het zgn. vreedde — Amerikaanse — vet, was echter voedzaam. De kinderen kenden niet de weelde van het huidige geslacht, dat zooveel brood eet als het maar naar binnen kan werken. Het was roggebrood, één of anderhalve sneede, en daar niets op. Ik las trouwens een dezer dagen in een reisverhaal van uit Zwitserland, dat de toerist een schoolklasse ontmoette. De onderwijzer had halt geboden voor het verorberen van de boterham. Elk kind had een stuk zwart brood; geen boter of kaas of vleesch of worst er op.

Wij zijn het meest verweerde volk der wereld. Geloof dat maar.

En het meest ontevreden volk ook. Daar mag niet het kleinste stukje af van datgene, wat wij dan „verworven“ heeten te hebben. Er moet eigenlijk nog al meer bij. En de begeerte groeit met het meerdere.

De geloovige arbeiders en hun vrouwen van voor zestig jaar deden wonderen met de geringe verdiensten. Zij gaven, naar een ouderling der gereformeerde gemeente, die zoo goed als geheel uit de kleinen naar de wereld bestond, de armen der wereld, mij vertelde, van hun sobere weekgeld nog een halve gulden voor wat men toen noemde het dominé's tractement.

De dominé, die een groot gezin had, dat zich altijd kon laten zien, had ook slechts, naar ik meen, zeshonderd gulden inkomsten. De schoolmeester nog minder.

En onze arbeiders zonden hun kinderen ook nog naar de christelijke school op een uur afstands, en betaalden schoolgeld.

Hoe dit alles mogelijk was?

Het is te begrijpen met hoeveel zorg moest worden geleefd. Ik zeg niet in zorg, maar met zorg.

Maar als ik mij nu nog herinner de gesprekken op ons lange kerkpad, of die des avonds in het gezellig verkeer, of ook in de vrome gezelschappen des Zondagsavonds, waar een schoolvriend mij af en toe heen-tronde, dan was er geen enkel woord van critiek op de maatschappij.

Dan was er wel een strenge veroordeeling van de

mannen de over den s lijkjen rijkd

Deze arl Als ik t liever arim en kan rus toon voor kringen or te doen, j

Het wau God en va Een enk komt mij naam man te zitten n gen: arbel ontkede f

Hij vroe U? Ik ver groote ve dien geslo te nemen; hem het b

Natuurlij weer op et ven. Aanst den leener ponerde.

Diep gel dit bewijs Ik heb l men zeer Gij verd zoo riep c waren pro wereld zij

En de v die van h zich ook s Eens wr

De

Bidstond

Aan de Kerk te K De D. var des avonds aanving. In kant zinge 19 tot 24 uit het vo 22 en 23,

De predi

1. De He Heere in c 2. dat He 3. wanne 4. daaroc in ons niet

Wannee gaan, onze doen en gening en is verongeluk verandert a weer diene

Zooals e woonkamer Heiland. I oog is er ken. Maar kan het 18 onzen dien geen les i ter te dooc houding: D Door dat bonddgenoot dienstmeec letten, dat is er gee ons oog w ping, het w in duistern het midde

We kunne geschonke en klaar, weten wat ding. Wa we allen wat de He in ons, zeg dat we he

Dat is e als nu, nu